Izvorni znanstveni rad
UDK 262.14 Ritig, S.

PRILOG POZNAVANJU POLITIČKOG DJELOVANJA MONS. SVETOZARA RITIGA

MIROSLAV AKMADŽA

Autor u radu prati i analizira razvoj političkog djelovanja istaknute crkvene osobe Svetozara Ritiga od vremena njegova djelovanja u vrijeme Austro-Ugarske monarhije i njene propasti, kada je Ritig aktivno sudjelovao u stvaranju zajedničke države jugoslavenskih naroda, te njegovo djelovanje u međuratnom razdoblju, priklju-čivanje partizanskom pokretu i njegovu ulogu u redovima komunističke vlade u Hrvatskoj.

Mons. Svetozar Ritig (ponekad se potpisivao kao Rittig) rođen je u Slavonskom Brodu 1873. godine (umro u Zagrebu 1961. god.), u građanskoj obitelji koja je došla iz Njemačke. Nadbiskupsku gimnaziju pohađao je u Travniku, a teologiju u Sarajevu i Đakovu. Biskup Strossmayer ga je poslao 1898. godine u Augustineum u Beč gdje je doktorirao teologiju, a kratko vrijeme je studirao i u Rimu. Nakon studija predaje crkvenu povijest na đakovačkoj bogosloviji. Godine 1910. habilitirao je za profesora crkvene povijesti na Teološkom fakultetu u Zagrebu. Iste godine u Zagrebu izlazi njegova knjiga "Povijest i pravo slovjenštine u crkvenom bogoslužju, sa osobitim obzirom na Hrvatsku, od 863. do 1248." i to kao prvi dio, dok drugi dio nikad nije izišao. Pisao je i pripovijesti, pjesme, crtice i novele o životu slavonskog sela i grada.[1] U Zagreb prelazi 1911. godine gdje službuje kao svećenik i profesor na fakultet, te tajnik nadbiskupa Antuna Bauera. Nadbiskup-koadjutor dr. Antun Bauer 8. siječnja 1912. godine imenovao ga je urednikom *Katoličkog lista* kojeg će uređivati do siječnja 1914. godine, kada ga je zamijenio dr. Fran Barac.[2] U *Bogoslovnoj smotri* 1911. i 1912. godine objavljuje rad *"Martyrologij srijemsko-panonske metropolije"*.

1) J. Bratulić, Svetozar Ritig - ličnost i djelo, Slovo, sv. 44-46, Prilozi: Staroslavenska akademija i njeno značenje, Zagreb 1996, str.323-324

2) Katolički list, br. 2, Zagreb 11. siječnja 1912. god.

Ritig je često isticao da poseban značaj za slavenske narode imaju sv. Ćiril i Metodije. U članku "*Jubilej slavenskih apostola*" Ritig piše: "*Sv. Ćiril i Metodije slavenskom su narodu ono, što Mojsije i Aron puku israelskomu*", te dodaje "*U idejama sv. Ćirila i Metodija sadržana je slavna prošlost svakoga slavenskoga naroda, i u tim se idejama nalazi jedino i sretna njihova budućnost*".[3]

Mons. Ritig je od 1915. do 1917. godine bio župnik župe sv. Blaža. Skupština grada Zagreba na sjednici od 26. rujna 1916. godine izabrala je mons. Ritiga između sedam kandidata predloženih od nadbiskupa Bauera (28 od 34 glasa) za župnika župe sv. Marka.[4] Župnikom župe Sv. Marka bio je do 1941. god. kada nakon dolaska ustaške vlasti napušta Zagreb i odlazi u svoj ljetnikovac u Selce, iz kojeg 1943. godine odlazi u partizane. Dok je bio župnik župe Sv. Marka, njegov dom bio je okupljalište zagrebačke inteligencije.[5] Blisko je surađivao sa don Franom Bulićem (posebno je cjenio Bulićevo zalaganje za slavensko bogoslužje), a nakon što je ovaj sa Franom Barcem i Julijanom Jelinićem utemeljio 1922. godine *Hrvatsku bogoslovnu akademiju*, mons. Ritig u njoj aktivno surađuje.[6] Tako 1923. godine u *Bogoslovnoj smotri* objavljuje raspravu "*Glagoljica u našim krajevima od XIII do XV stoljeća*", a 1933/34. godine "*Restauracija katolicizma u vrijeme narodnog preporoda*".[7] Posebno se zalagao za prelazak Staroslavenske akademije iz Krka u Zagreb. Tako je uspio Staroslavensku akademiju u Krku "ujediniti" 1928. godine s Hrvatskom bogoslovnom akademijom u Zagrebu kao njezin Staroslavenski odsjek, a pročelnik odsjeka bio je mons. Ritig osobno.[8] Kada je 1948. god. na Ritigovu inicijativu Staroslavenska akademija u Zagrebu ponovno utemeljena, Ritig odlukom predsjednika vlade NRH dr. Vladimira Bakarića dolazi na njeno čelo, te na mjestu direktora instituta[9] ostaje do kraja života, nakon čega institut nosi njegovo ime.[10]

Mons. Svetozar Ritig pored navedenih djelatnosti, bio je i veoma aktivan u političkom životu Hrvatske, što i jest osnovna tema ovog rada. Zahvaljujući svojoj političkoj aktivnosti i političkom oportunizmu, mons. Ritig postat će vrlo kontradiktorna osoba, kako u crkvenim

---

3) Isto, br. 27, 3. srpnja 1913. god.

4) Arhiv grada Zagreba, Zapisnici o skupštinama zastupstva slobodnoga i kraljevskog glavnoga grada Zagreba (dalje AGZ Zapisnici), godina 1916., str. 52, čl. 130 (Zastupstvo glavnog grada Zagreba kao patron župe biralo je župnika župe Sv. Marka)

5) U župnom stanu 1918. god. sklonio je Stjepana Radića, nakon što je napadnut nakon govora u kojem je upozorio da se ne ide u Beograd kao guske u maglu. (J. Bratulić, n. dj., str. 325)

6) F. Šanjek, Kršćanstvo na hrvatskom prostoru, Zagreb 1991. god., str.361

7) Ritig je bio član odbora *Illyricum Sacrum* koji se često sastajao u njegovom domu. Taj odbor činili su povjesničari crkvene povijesti s područja tadašnje Jugoslavije (F. Bulić predsjednik, članovi S. Stanojević, G. Morin, N. Radojčić, J. Jelinić, V. Novak i dr.)

8) A. Nazor, Staroslavenska akademija i Staroslavenski institut, Slovo (prilozi: Staroslavenska akademija i njeno značenje), sv. 44-46 (1994-1996), Zagreb 1996., str. 300

9) Ritig je krajem 1951. god. tražio od Bakarića da se Staroslavenska akademija preimenuje u Staroslavenski institut, jer je zapazio da mnogima smeta pompozan naziv akademija. Tako je Bakarić 18. ožujka 1952. god. potpisao Uredbu o osnivanju Staroslavenskog instituta u Zagrebu. (A. Nazor, n. dj., str. 301)

10) Po pisanju SDS-a (Službe državne sigurnosti) Ritig je zajedno s istarskim svećenikom Božom Milanovićem na Svećeničkoj konferenciji 1948. god. u Rijeci, pokrenuo inicijativu o stvaranju jednog svećeničkog udruženja, koje bi zajedno sa Staroslavenskom akademijom, inzistirajući na uvođenju staroslavenskog jezika i staroslavenskog bogoslužja, angažiralo svećenstvo radi očuvanja bratstva i jedinstva među jugoslavenskim narodima, te poboljšao odnose između klera i vlasti. Ta inicijativa nije imala uspjeha osim u Istri. Razloge za neuspjeh Milanović je vidio u tome što narod nije gajio simpatije prema glagoljici. (Hrvatski državni arhiv /dalje HDA/, Fond RSUP SRH, KUT. 5, SDS - Elaborat "Katolička crkva kao ideološki i politički protivnik FNRJ"/dalje SDS Elaborat.../, 305-308, pisano najvjerojatnije 1950. god.)

tako i u političkim krugovima svoga vremena. Svo njegovo političko djelovanje kroz rad u političkim strankama (Starčevićeva stranka prava, Hrvatska zajednica i Hrvatska federalistička seljačka stranka), zastupstvo u Hrvatskom saboru, rad u Narodnom vijeću Srba, Hrvata i Slovenaca, članstvo u Privremenom narodnom predstavništvu u Beogradu 1919-1920. godine, zastupstvo u Skupštini grada Zagreba, partizanskom pokretu i ZAVNOH-u, Komisiji za vjerske poslove, saboru i vladi socijalističke Hrvatske te Saveznoj skupštini socijalističke Jugoslavije, bazirano je na nepokolebljivoj borbi za jugoslavensko odn. sveslavensko ujedinjenje.

S obzirom da je bio blizak suradnik nadbiskupa Bauera, tj. njegov tajnik pa 1919. god. i nadbiskupov posebni izaslanik[11] koji je predao papi promemoriju Ad S. Sedem (čiji je tekst najvećim djelom Ritigovo djelo, uz autorizaciju biskupa Mahniča) o stanju i problemima Katoličke crkve u kraljevini SHS.[12] Ti poslovi i niz drugih važnih zadataka koje je radio po nadbiskupovoj želji, stvorili su sliku o Ritigu kao osobi od nadbiskupova najvećeg povjerenja. Svjestan te činjenice i ponesen svojom ambicioznošću bio je uvjeren da će postati nasljednik nadbiskupa Bauera. S obzirom da se te želje nisu ostvarile, jer je nadbiskupom imenovan mladi Alojzije Stepinac, to će vjerojatno utjecati na kasniji Ritigov odnos prema nadbiskupu Stepincu. Naime po navodima SDS-a (Službe državne sigurnosti) u elaboratu "*Katolička crkva kao ideološki i politički protivnik FNRJ*", Ritig je u Beogradu posjećivao nadbiskupa Ujčića, koji je s jedne strane tvrdio da je Ritig beskompromisni pristaša komunističkog režima, ali ga je s druge strane označio kao lovca na karijeru, koji je sa glavne linije Katoličke crkve u Hrvatskoj skrenuo samo iz razočaranja i ogorčenja što nije postao nasljednikom Bauera.[13]

POLITIČKO DJELOVANJE MONS. RITIGA DO 1918. GODINE

Počeci Ritigova političkog djelovanja

Mons. Ritig svoja politička stajališta gradio je na političkim stajalištima biskupa J.J. Strossmayera, kojeg je smatrao *"Prvim i najvećim sinom hrvatskog naroda"*.[14] Zalagao se za zajedništvo slavenskih naroda i jedinstvo kršćanskih crkava, te o tom pitanju u članku "*Jedinstvo crkve*" piše: "*Božja je volja i zapovjed, da bude crkva jedinstvena - a zla ljudska volja je crkvu razjedinila*".[15] U politički život aktivno se uključuje 1908. godine, te na listi Starčevićeve stranke prava ("Milinovci") biva izabran u Đakovačkom kotaru za zastupnika u Hrvatskom saboru.[16] S obzirom na svoju projugoslavensku orijentaciju,

---

11) Od listopada 1918. god. održavale su se veze sa Svetom Stolicom jedino preko nuncija u Beču, koji je zastupao sve države baštinice bivše Austro-Ugarske monarhije, sve do priznanja države SHS od Vatikana)

12) V. Novak, Magnum crimen, Beograd 1989. god., str. 152

13) HDA, SDS Elaborat..., str. 243-244

14) Katolički list, br. 5, 4. veljače 1915. god. (U jednom svom autobiografskom zapisu Ritig ističe da mu je majka Julijana podrijetlom iz Bosne, te da je bila strastveni pristaša Strossmayerovih slavenskih ideja. Također piše da mu je otac Josip bio učen i borac za građanska prava, te da je prijateljevao s T. Smičiklasom. HDA, Osobni fond S. Ritiga /dalje OF Ritig/, KUT. 1)

15) HDAOF Ritig, KUT. 12, Članak *Jedinstvo crkve* - autograf.

16) J. Bratulić, n. dj., str. 324 (Ritig je izabran na zajedničkoj listi Starčevićeve stranke prava i pravaškog kluba sa 612 glasova, nasuprot Car Lazara koji je dobio 321 glas. Hrvatske pučke novine, Đakovo, 5. ožujka 1908. god.)

razumljivo je da se priključio Starčevićevoj stranci prava koja je osnovana pod vodstvom Mile Starčevića i Ante Pavelića, nakon njihovog istupanja sa grupom izabranih zastupnika iz Čiste stranke prava ("Frankovci"), jer su "Milinovci" bili antiaustrijski i projugoslavenski orijentirani. Zbog svog političkog djelovanja u nepodobnim "Milinovcima" nije bio reizabran za profesora na Teološkom fakultetu u Zagrebu.[17] Za vrijeme djelovanja u Saboru Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, obavljao je i dužnost bilježnika, na koju je izabran sa najviše glasova na sjednici od 19. ožujka 1910. godine, a bio je i član saborskog Odbora za bogoštovje i nastavu.[18] Kao zastupnik u saboru Ritig se posebno zalagao za povećanje broja glasača smanjenjem imovinskog cenzusa, te za tajnost glasovanja kod izbora.[19] U svojim političkim člancima u starčevićanskom glasilu Hrvatske pučke novine koje su izlazile u Đakovu, Ritig se posebno okomio na politiku hrvatsko-srpske koalicije zbog nagodbenjaštva s Mađarima. Tako Ritig piše da hrvatski narod bitnu promjenu političkih prilika ne može iščekati zbog nagodbenjačke politike hrvatsko-srpske koalicije.[20] A u jednom članku o politici koalicije prema Pešti između ostalog piše: *"Mi istina znademo, da se većina hrvatskog sabora po tom i koalicija mora u poslove davati s Peštom, ali ako taj posao ne nosi koristi hrvatskom narodu onda je taki posao rdjav, i bolje je ne napraviti nikakva posla negoli rdjavi".*[21]

U svom posebno nadahnutom govoru u hrvatskom saboru 18. travnja 1910. god.,[22] Ritig se posebice okomio na nagodbenjačku politiku Hrvatsko-srpske koalicije. U govoru ističe da za Hrvatsku nema boljitka dok njene političke tekovine moraju proći kroz prizmu središnje vlade, koja je mađarska, makar se nazivala zajednička. Iako nije bio ni za mađarsku, ni za austrijsku upravu u Hrvatskoj, ipak manje zlo vidi u Austriji, te u spomenutom govoru kaže: *"Mi bi da smo u Austriji makar cigla pokrajina, više se prosvjetno, kulturno i gospodarstveno razvili nego li u ovoj našoj slavnoj državnoj zajednici sa svom našom sušičavom autonomijom".* U istom govoru osvrnuo se i na pitanje Srba u Hrvatskoj. O tom pitanju među inim je kazao: *"O tom gospodo ne može biti priepora, da su Hrvati i Srbi jedan etnografski narod, makar se kulturom i religijom razlikuju, jer značajka naroda jest jezik".* No u nastavku ističe da u hrvatskoj povijesti postoji samo jedan politički narod i to hrvatski narod, kao što je u Ugarskoj politički narod ugarski ili u Srbiji srpski. No na kraju dijela govora o srpskom pitanju u Hrvatskoj zaključuje da se ne može slagati s onom politikom koja tvrdi da su Hrvatskoj najveći dušmani Srbi, te kaže: *"Ja takovu lozinku ne mogu usvojiti, niti ću je ikada usvojiti. Ima li pako ljudi, koji se ponose srbskim imenom, a koji hoće da za političku slobodu hrvatske kraljevine rade, ja kao narodni hrvatski političar u zemlji gdje ima toliko NeHrvata, rado ću s njima rame o rame stati u borbi za slobodu hrvatskog naroda, jer nije glavno, kako se tko nazivlje, nego je li hrvatski radi i je li vodi hrvatsku politiku".*

Ritiga je u hrvatskom političkom životu na početku 20. stoljeća posebno smetalo strančarstvo, za koje je najviše okrivljavao hrvatsko novinstvo. Za stanje u društvu okrivljavao je i hrvatsku inteligenciju koja je bila pod utjecajem ideja francuske revolucije.

17) J. Bratulić, n. dj., str. 325

18) HDA, Fond Hrvatskog sabora, Saborski zapisnici iz 1910. god., KUT. 18

19) Hrvatske pučke novine, Đakovo, 1. lipnja 1910. god

20) Isto, 1. siječnja 1910. god.

21) Isto, 1. veljače 1910. god.

22) Isto, br. 55, 1910. god., Prilog: "Govor nar. zast. dra. Svetozara Ritiga izrečen na sjednici hrvatskoga sabora dne 18. travnja 1910. proti privremenom proračunu".

Za takvo stanje krivio je i Katoličku crkvu, smatrajući da nije znala povesti inteligenciju, koja se svrstala uz nju na Katoličkom kongresu u Zagrebu 1900. godine. Također je smatrao da je dijelom i Crkva kriva što je inteligencija prepustila inicijativu "mladim agilnim novinarima" da šire Masarykove liberalne ideje.[23] Ritig je i katolički dnevnik *Hrvatstvo* kritizirao zbog strančarstva, jer je dnevnik zagovarao stajališta Frankove Čiste stranke prava, smatrajući da bi katoličke novine trebale biti "*moćnom trubljom i snažnom polugom" katoličkog preporoda.*[24]O pisanju hrvatskog novinstva Ritig 1912. godine piše u *Katoličkom listu* članak "*Ton našeg novinstva"* u kojem kritizira pisanje tadašnjeg hrvatskog novinstva, tvrdeći da "*Nema dviju hrvatskih novina, koje bi potpuno harmonirale. Većina ih žive od neprestanog ratovanja".* Optužujući ih za doprinos strančarstvu u hrvatskoj politici piše:

"*Zar bi se korov strančarstva igda bio u našoj zemlji tako uvriježio, zar bi stranačka mržnja i sami naš puk bila toliko zahvatila - da nije onoga pisanja u našem novinstvu, koje je polagano, ali sigurno zatrovalo, zaslijepilo, fanatizovalo čitav narod do najviših razreda njegovih?...Svakako strančarstvo nužno rađa klike i koterije, a te priječe i sami konvencijonalni saobraćaj među članovima pojedinih stališa. Iz svega toga logičkom i psihološkom nuždom slijedi ona pojava, da se mi Hrvati ni onda, kada se radi o životnim našim pitanjima, ne možemo složiti u solidarnom radu, bez kojega nema ni častovitoga, a nekmoli stalnoga i potpunoga uspjeha."*[25] Ove Ritigove stavove kritizirao je svećenik (A.M.) u splitskom *Danu*, čudeći se zašto Ritig kritizira katoličku publicistiku a ne naprednjačku i socijalističku.[26] U sličnom tonu Ritigov tekst kritizirao je i svećenik Matija Manjarić u sarajevskoj *Vrhbosni*.[27]

Želeći poboljšati stanje u hrvatskom novinstvu, a posebice u katoličkom, Ritig je zdušno podupirao obnovu *Pijeva društva*, koje bi po njemu trebalo biti vrhovni autoritet katoličkog tiska, koje će organizirati katolički tisak kao protutežu liberalnom, naprednjačkom i socijalističkom tisku.[28]

Ritig je u to vrijeme čvrsto zastupao tezu da je hrvatski narod katolički narod, te se zalagao za očuvanje katoličkog karaktera Hrvatske. Tako je kritizirajući tvrdnje dr. Juraja Cenkića da "*Naravska religija jest baza pravaškom programu"*, u Katoličkom listu napisao da je "*Katolička vjera Hrvatima narodna vjera i Katolička crkva da im je narodna crkva. Svi mi, sav narod, pa i njegove političke stranke moraju sve uložiti, da katolički karakter naše Zemlje za vazda ostane spasen*".[29] Posebno ga je zabrinjavalo sve veće iseljavanje Hrvata u druge zemlje, posebice u Ameriku (oko 20000 godišnje po Ritigovim podacima), te u Katoličkom listu u člancima "*Iseljeničko pitanje*", piše o toj problematici, te se zalaže da se za iseljenike organizira duhovna pastva.[30]

Poseban nemir u redove Katoličke crkve u hrvatskoj Ritig je unio pismom novom

23) J. Krišto, Prešućena povijest, Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850-1918., Zagreb 1994. god., str. 215.
24) Glasnik biskupija bosanske i srijemske, 32/1904., br. 19, str. 145-148.
25) Katolički list, br. 3, 10. siječnja 1912. god.
26) Dan, Split 1. veljače 1912. god.
27) Vrhbosna, Sarajevo, br. 7, 1912. god.
28) Katolički list, br. 14, 4. travnja 1912. god.
29) Katolički list, br. 27, 4. srpnja 1912. god.
30) Isto, br. 62 i 63, 24. i 31. listopada 1912. god.

zagrebačkom nadbiskupu Antunu Baueru 1913. godine u kojem ga izvješćuje da je preko svojih veza u Vatikanu doznao da se sprema odcjepljenje Rijeke od senjske biskupije radi osnivanja nove biskupije. Nadbiskup je međutim od ministra predsjednika Khuena Hedervarya dobio odgovor kojim te informacije niječe.[31]

Prvi svjetski rat i stvaranje Države SHS

Kada je 2. prosinca 1914. godine pao Beograd, što je po pisanju senioratskih Novina izazvalo oduševljenje u Zagrebu, Ritig se s tim tvrdnjama nije slagao tvrdeći da tom oduševljenju nije bilo ni traga. Od 7. do 12. prosinca iste godine Ritig je bio u posjetu svom bratu u Beogradu, te je zapisao svoje utiske s tog putovanja, u kojima nije krio simpatije za Srbiju.[32] O Prvom svjetskom ratu, u vrijeme njegovog samog početka Ritig u Katoličkom listu piše članak *"Na mijeni 1914. i 1915."*, u kojem zaključuje *"Jedino je sigurno da u ovom pokolju svijeta ne će biti pobjeditelja"*.[33]

Ritig je tijekom Prvog svjetskog rata aktivno djelovao, zajedno sa ostalim političarima koji su ostali u zemlji, u smjeru stvaranja pretpostavki za ujedinjenje južnoslavenskih zemalja koje su bile u sastavu Austro-Ugarske monarhije i njihovo ujedinjenje sa Srbijom i Crnom Gorom. Pri kraju Prvog svjetskog rata Ritig je zapisao neka svoja razmišljanja u kojima piše o pravima hrvatskog i slovenskog naroda na Istru i Primorje, ističući da se hrvatski vladari nisu nikad odrekli otrgnutih krajeva. Također i geografski pojašnjava da je Istra dio Balkanskog a ne Apeninskog poluotoka, a da je hrvatska i po sastavu stanovništva. U nastavku ističe da Hrvatska ima pravo na neovisnost, te da su Srbi, Hrvati i Slovenci jedno. Gaji lažno uvjerenje da sile Antante neće dati hrvatske prostore Italiji, ističući da Europa mora uvažiti volju naroda. Po njegovim tadašnjim razmišljanjima, on u budućnosti vidi na istoku ujedinjene Srbe , Hrvate i Slovence u Srbiju, a na zapadu u Hrvatsku.[34] Ritig se također protivi Wilsonovoj liniji podjele Istre, po kojoj Istra zapadno od Učke treba pripasti Italiji, iznoseći iste argumente kao u prethodnom razmišljanju.[35]

Jedna od važnijih Ritigovih aktivnosti u to vrijeme bila je (zajedno s Barcem op. p.) uspostava što boljih veza Zagreba sa Jugoslavenskim odborom u inozemstvu.[36] Ritig je bio i sudionik sastanka hrvatskih, srpskih i slovenskih političara 2. i 3. ožujka 1918. godine, na kojem je donesena rezolucija i načela za koncentraciju političkih stranaka i grupa koje traže nezavisnu državu SHS.[37] Kao član Starčevićeve stranke prava, sudjelovao je na prvom zboru Narodnog vijeća SHS, tj. bio je član plenuma NV SHS.[38] Iako nije dvojio o ispravnosti odluke Hrvatskog sabora o ujedinjenju sa Srbima i Slovencima, Ritig je bio sudionik sastanka

31) J. Krišto, n. dj.,314-315.

32) J. Krišto, n. dj., str. 333, bilješka 26. (Ritigove zabilješke prenesene su iz "Dnevnika" nadbiskupa Baucra, koje je Ritig kao njegov tajnik osobno zapisao)

33) Katolički list, br. 54, 31. prosinca 1914. god.

34) HDA, OF Ritig, KUT. 12., Spis pod naslovom Razmišljanja pri kraju Prvog svjetskog rata.

35) Isto, KUT. 9, Članak "Wilsonova linija značila bi za Jugoslaviju gubitak Istre", (pisano pred kraj I. svjetskog rata).

36) F. Tuđman, Hrvatska u monarhističkoj Jugoslaviji, Zagreb 1993. god., knj. I., 205.

37) D. Janković- B. Krizman, Građa o stvaranju jugoslavenske državc (1. I.-20. XII. 1918), Beograd 1964. god., sv. I., 113/114.

38) HDA, Fond Narodnog vijeća SHS, KUT. 1, Popis članova Narodnog vijeća na prvom zboru.

sazvanog na inicijativu Ivana Peršića i Kerubina Šegvića 12. studenog 1918. god. u dvorani Trgovačko- obrtničke komore, gdje se sastala skupina hrvatskih intelektualaca da bi raspravljali o tome je li se Hrvatski sabor "prezaletio" kad je izglasao da ulazi u navedeni savez.[39]

Nakon što je Prvoprosinačkim aktom 1918. godine proglašena nova država Kraljevina SHS, Ritig je zahtijevao od nadbiskupa, da se u čast ujedinjenja pjeva "Te Deum" (Tebe Boga hvalimo) u katedrali, a misa zahvalnica održana je 5. prosinca 1918. godine.[40]

MONS. RITIG U HRVATSKOJ POLITICI IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

Zastupnik u zagrebačkoj skupštini

Političko djelovanje mons. Ritiga u periodu između dva rata odnosi se u najvećoj mjeri na njegov rad u zastupstvu Skupštine slobodnoga i kraljevskoga glavnoga grada Zagreba u koje je prvi put izabran 1917. godine, te neprekidno djeluje do 1932. godine kao član Hrvatske zajednice, odnosno Hrvatske federalističke seljačke stranke. Kao zastupnik u gradskoj skupštini mons. Ritig posebno je bio aktivan na području socijalne problematike. Prvi put je prisegnuo kao gradski zastupnik 15. studenog 1917. godine,[41] a na sjednici gradske skupštine od 3. prosinca 1917. godine izabran je u Zdravstveni i Bolno-uboški odbor.[42] Njegova zalaganja za socijalna prava radnika očitovala su se u njegovim prijedlozima za poboljšanje položaja radnika u tvornici kože u Zagrebu u ožujku 1918. godine,[43] te ponovno u prosincu iste godine.[44] Poratne 1919. god. Ritig u gradskoj skupštini izražava zabrinutost za dostatnost prehrane u Zagrebu i izražava bojazan da će poskupjeti žitarice.[45] Također je na njegov prijedlog dodijeljena jednokratna pomoć "Zanatlijskom i pomoćničkom društvu u Zagrebu" u svibnju 1919. godine.[46] U skladu sa svojom borbom za poboljšanje socijalnih prilika u Zagrebu i svojim političkim gledištima, Ritig na sjednici od 28. srpnja 1919. godine predlaže:

-da grad jeftinim materijalom izgradi veći kompleks provizornih kuća i stanova,
-da se nakon mirovnih pregovora vojarne upotrijebe u stambene svrhe,
-da se na vladu utječe da se podanicima neprijateljskih država zabrani boravak u Zagrebu,
-da se tuđinskim tvrtkama rekviriraju lokali i predaju domaćim trgovcima.

Predsjedatelj dr. Stjepan Srkulja (načelnik) odgovorio je mons. Ritigu da će se na stambenim pitanjima poraditi, a u svezi zabrane boravka podanicima neprijateljskih država treba paziti da se ne oslabi trgovački promet grada, te da su tuđinske tvrtke pod sekvestrom pa se lokali ne mogu rekvirirati.[47]

---

39) R. Horvat, Hrvatska na mučilištu, Zagreb 1992. god., 24-25.
40) J. Krišto, n. dj., 366.
41) AGZ Zapisnici, Sjednica od 15. studenog 1917. god., čl.72, 139.
42) Isto, Sjednica od 3. prosinca 1917. god., čl. 163, 86.
43) Isto, Sjednica od 22. ožujka 1918. god., čl. 26, 19.
44) Isto, Sjednica od 30. prosinca 1918. god., čl. 240, 99.
45) Isto, Sjednica od 13. ožujka 1919. god., čl. 38, 16.
46) Isto, Sjednica od 2. svibnja 1919. god., čl. 71, 31.
47) Isto, Sjednica od 28. srpnja 1919. god., čl. 156, 61.

Zajedno s nekolicinom gradskih zastupnika Ritig se založio za socijalna osiguranja za sve radnike zaposlene u gradskim poduzećima, a sam je izabran u peteročlani odbor za rješavanje navedenog problema.[48] Ritig je u svojim raspravama isticao da socijalno shvaćanje, ne smije biti klasno, nego opće pitanje svih ljudi i svih slojeva.[49] Sljedećih godina mons. Ritig redovito je biran u skupštinske odbore koji se prvenstveno bave socijalnim i prosvjetnim pitanjima gradskog stanovništva, ali i u druge odbore kulturološkog i gospodarskog značaja.[50] Ritig se posebno zalagao za rješavanje problema nezaposlenosti. Tako je na sjednici gradske skupštine od 22. veljače 1924. godine stavio i obrazložio interpelaciju u svezi nezaposlenosti u Zagrebu, protestirajući protiv zapošljavanja inostranaca, te je tražio da grad poduzme mjere za povećanje zapošljavanja.[51] Od ostalih Ritigovih zalaganja u svezi socijalnih pitanja valja spomenuti i njegov prešni prijedlog u svezi gradskog proračuna za 1931. godinu, u kojem inzistira da proračun bude najšireg socijalnog karaktera, što je prihvaćeno jednoglasno,[52] te prijedlog Ritiga i drugova o kolonizaciji na Kajzerici.[53]

Osim socijalnom problematikom Ritig se povremeno uključivao i u druga pitanja gradske i državne djelatnosti. Tako će na njegov prijedlog za začasnog građanina grada Zagreba biti imenovan dr. Milan Amruš, bivši gradski načelnik, posebice zbog njegova otpora mađarizaciji.[54] Ritig je znao u gradskoj skupštini držati i političke govore koji su se ticali ne samo grada Zagreba nego i cijele države. Tako je nakon potpisivanja Rapalskog sporazuma izrazio žaljenje u svezi s sporazumom, tvrdeći da " *Ne može biti dobrog odnosa između Italije i Jugoslavije, jer ovaj nazovi sporazum nije plod iskrenosti i pravednosti, već je diktat sile i međunarodne situacije. Ovim nazovi sporazumom izgubili smo velik dio našeg najboljega i najsvjesnijega naroda, koji se kroz stoljeća borio za svoje održanje, a sad mu je dosuđeno da tu borbu i dalje nastavi. Sporazum može da bude samo onda čvrst, ako je osnovan na prirodnom pravu, da svaki narod sam opredjeli državu i zemlju gdje će da živi. Taj sporazum znači za nas ekonomsku zavisnost, jer stavlja barijeru izlazu našemu na more. Ovim sporazumom riješeni smo glavnih uvjeta za naš nacionalni, ekonomski i državni razvitak, pa stoga moramo, da najodlučnije prosvjedujemo, dok našoj braći poručujemo, da ih Zagreb ne će zaboraviti*". Nakon ovog Ritigovog govora, na prijedlog predsjedatelja (načelnika) Vjekoslava Heinzela, cijelo zastupstvo i svi prisutni su u znak žalosti ustali.[55]

Ritigova poklonstvena deputacija kralju Aleksandru

U vrijeme diktature kralja Aleksandra mons. Ritig povlači politički potez koji će ga posebno kompromitirati u hrvatskoj javnosti. Naime na sjednici zastupstva skupštine grada Zagreba

48) Isto, Sjednica od 14. studenog 1919. god., čl. 321, 123.

49) Isto, Sjednica od 21. veljače 1921. god., čl. 6, 34.

50) Ritig je biran u Odbor za proslavu 1000 godina Hrvatskog Kraljevstva, Odbor za Strossmayerov spomenik, Odbor za proširenje Mirogoja i gradnju kapele, Odbor za izgradnju Doma Jugoslavenskog Novinarskog Udruženja, Odbor za povijesne spomenike grada Zagreba i dr.

51) AGZ Zapisnici, Sjednica od 22. veljače 1924. god., čl. 3, 5.

52) Isto, Sjednica od 28. studenog 1930. god, čl. 641, 220.

53) Isto, Sjednica od 23. lipnja 1932. god., čl. 220, 162.

54) Isto, Sjednica od 13. ožujka 1919. god., čl. 42, 18.

55) Isto, Sjednica od 22. studenog 1920. god., čl. 174, 92.

od 28. studenog 1929. godine, mons. Ritig iznosi prijedlog o odlasku poklonstva grada Zagreba i drugih gradova kralju Aleksandru u Beograd povodom njegovog rođendana. O tome kako je došlo do ove inicijative Ivan Meštrović piše: "*Mate* (Drinković op. p.) *je donosio Kraljeve poruke, koje su glasile, da bi kralj želio, da dođe u širi izravni dodir s hrvatima nepolitičarima. Jednoga dana je Mate donio poruku, da Kralj želi razgovarati s Rittigom, koji je poslije nekoliko dana otišao u Beograd, imao duži razgovor s Kraljem, i vratio se opčaran njegovom ljubaznosti i dobrom voljom*".[56] Naime kralj je Ritigu obećao da će ukloniti sve prigovore koje mu je Ritig iznio, sugerirajući mu da oko sebe okupi grupu sa kojom će raditi. Tako je dogovoreno da će kralja posjetiti jedna grupa uglednih ljudi iz Hrvatske.[57] Prije iznošenja prijedloga pred gradsko zagrebačko zastupstvo Ritig se prema tvrdnji Meštrovića, savjetovao sa Trumbićem, Dežmanom i Drinkovićem, ističući da je Trumbić bio skeptičan prema prijedlogu, ali se složio da pokušaju.[58] Obrazlažući svoj prijedlog pred zastupstvom grada Zagreba, Ritig je između ostalog kazao: "*Povodom izdajničkog djelovanja dr. Pavelića i drugova osjeća se dužnim, da posebnim načinom naglasi svoje čvrsto vjerovanje u sjaj i snagu novoga imena i napredka Kraljevine Jugoslavije*", te zaključuje da uoči kraljeva rođendana dana 16. 12. 1929. godine pođe u Beograd izaslanstvo gradskog zastupstva, te svečanim načinom izjavi svoju odanost i vjernost "*Uzvišenom simbolu i čuvaru jugoslavenske zavjetne misli*". Zatim predlaže da se izaslanstvu pridruže predstavnici ostalih hrvatskih gradova, te predstavnici hrvatskih kulturnih i privrednih udruženja, da bi na taj način očitovali "*Nepokolebljivu vjernost čitavog našeg naroda jugoslavenskoj državnoj misli*", te smatra da iznosi mišljenje većine hrvatskih građana. U nastavku tvrdi da "*za nas Hrvate druge obećane zemlje nema, nego je Jugoslavija*". Također ističe da dr. Pavelić (odvjetnik op. p.), služi tuđinskoj politici i izdaje hrvatski narod, te ističe da nema Hrvatske bez Dalmacije. Na kraju svog izlaganja mons. Ritig tvrdi da je kralj Aleksandar I "*Čuvar jugoslavenske državne koncepcije, čuvar građanske pravice i plemenske i vjerske jednakosti. On je branič historijske jugoslavenske teritorije, i nema ni jednoga kuta naše zemlje, gdje nisu Hrvati i Srbi jednako zainteresovani za integritet svoje zajedničke države*", te ističe da Zagreb mora biti nositelj ovih ideja. Da u ovoj ideji nije bio usamljen potvrđuje i činjenica da je njegov prijedlog jednoglasno prihvaćen.[59] Također je zaključeno da deputacija uruči kralju deklaraciju u kojoj će se iznijeti

56) I. Meštrović, Uspomene na političke ljude i događaje, Buenos Aires 1961. god., 216-217. (Prema I. Peršiću, do Ritigove audijencije došlo je tako što se zbog napete situacije u Zagrebu /u ožujku 1929. god. u Zagrebu je ubijen direktor "Jugoštampe" Toni Šlegl, osoba od kraljeva osobnog povjerenja, op. p./ tražilo od njega da ide kralju i nastoji ukloniti nepovjerenje, skinuti odgovornost s gradskog zastupstva i njegovih frankovačkih članova za terorističku aktivnost, te ishoditi da se ublaži policijski teror. Ritig je pristao ali je molio da ga kralju uvede I. Meštrović, koji je s kraljem bio u dobrim odnosima. Lj. Boban, Maček i politika HSS-a, knj. I., Zagreb 1974. god., 61, bilj. 25.)

57) Lj. Boban, n. dj., 49. (Meštrović piše da je kralj Ritigu kazao da dovede četrdeset ili dvadeset videnijih ljudi, da pokaže Srbijancima da i Hrvati žele zajedničku državu, te tako suzbije njihov pritisak da poduzme nasilne mjere prema Hrvatskoj. I. Meštrović, n. dj., 217.)

58) I. Meštrović, n. dj., 217. (Poslije je prigodom obrane Mačeka na suđenju 1930. god., Trumbić izjavio da je iza cijele organizacije poklonstvene deputacije stajala policija. Lj. Boban, n. dj., 62, bilj. 35)

59) AGZ, Zapisnici, Sjednica od 28. studenog 1929. god., čl.362, 146. (J. Bratulić tvrdi da se Ritig po nekim izvorima zalagao zajedno sa Milom Budakom, nakon ubojstva S. Radića, za rušenje takve Jugoslavije, te su se sastali i sa A. Pavelićem uoči njegova odlaska u emigraciju. No A. Benigar tvrdi da je poslije kralj Aleksandar pridobio Ritiga, nakon čega je uslijedila Ritigova ideja o odlasku poklonstvene delegacije u Beograd. Taj čin A. Pavelić nije mogao oprostiti Ritigu, te nije htio čuti za njega nakon povratka u domovinu 1941. god.) J. Bratulić, n. dj., 325; A. Benigar, Alojzije Stepinac - hrvatski kardinal, Zagreb 1993, 330.

60) I. Meštrović, n. dj., 217.

zahtjevi Hrvata, te da se jedna deklaracija izda za javnost. Tekst deklaracije napisao je Ritig u duhu federalističkog programa.[60] No gledišta koja su iznesena kralju bila su zataškana od javnosti. Obećanja koja je kralj dao delegaciji u svezi hrvatskih interesa nikad nisu izvršena.[61] Kralju je za izgovor u svezi neizvršavanja obećanja poslužilo i to što je pokušan atentat na vlak u kojem je deputacija putovala u Beograd, smatrajući to dokazom da u Hrvatskoj jača terorizam, te bi to značilo popustiti teroristima, što on kao vojnik ne može dozvoliti.[62] U svezi s neuspjehom deputacije Meštrović zaključuje: "*Ta, poklonstvena deputacija predstavljala je neki mali uspjeh za režim, a fiasko za članove deputacije*".[63]

O ovom i sličnim izaslanstvima kod kralja Svetozar Pribićević piše s posebnim ogorčenjem, ističući da je diktatorski režim s ponosom doživio dolazak zagrebačkog izaslanstva. Pribićević je Ritiga označio kao glavnog pokretača politike suradnje s diktatorom.[64] Zbog navedene inicijative, Ritig je bio izložen oštrim napadima od strane HSS-ovaca i frankovaca, te je protiv njega u Zagrebu bila organizirana prava hajka.[65] Hajka na Ritiga dodatno je pojačana, nakon što je prigodom dolaska kralja u Zagreb, održao kod Kamenitih vrata svečanu misu na koju je pozvao kralja, misleći da će to pučanstvo toplo prihvatiti, ali se u tome prevario, jer je taj događaj narod ignorirao.[66]

Kralj je također iskoristio Ritigovu naklonost tako što ga je poslao u svoje ime da posjeti predsjednika HSS-a dr. Vlatka Mačeka koji se nalazio u zatvoru, da s njim raspravlja o uvjetima za ublažavanje hrvatsko-srpskog spora. Međutim Maček je odgovorio Ritigu da ostaje kod svojih uvjeta koje mu je postavio u historičkoj audijenciji uoči proglašenja diktature.[67]

Nakon što je uvidio da njegovo političko zalaganje za rješavanje problema jugoslavenskog zajedništva u vrijeme diktature ne donosi rezultate, te da nema podršku za svoje djelovanje u hrvatskim političkim krugovima, Ritig 1932. godine podnosi ostavku na dužnost gradskog zastupnika i odbija imenovanje za senatora. Ovaj svoj potez obrazložio je izjavom koju je dostavio kralju i predsjedniku vlade P. Živkoviću[68] u kojoj između ostalog piše: "*Ostajemo slomljeni pod težinom križa, koji smo nas nekolicina uzeli na naša leđa s ciljem da bi smo stvorili vezu između hrvatskog naroda, njegove povijesti, njegovih ideala i ideje jugoslavenske države. Mi nismo uspjeli, kao što nisu uspjeli ni veći ni jači ljudi od nas. Stradanje hrvatskog naroda postavlja se kao i Kalvarija Kraljevine Jugoslavije. Njezin spasitelj bit će onaj tko nađe most što vodi u srce i dušu naroda, koji po svojim osjećajima ostaje daleko od današnjeg sistema i koji će učiniti da trijumfira pravda i jednakost, bratstvo i ravnopravnost kao osnova narodnog života jugoslavenske države.*"[69] Nakon navedene ostavke Ritig sve rjeđe politički istupa. Jedan od njegovih rijetkih istupa do početka Drugog svjetskog rata bio je njegov potpis na Memorandum

61) Lj. Boban, n. dj., 49. (Meštrović tvrdi da deklaracija nije išla u javnost jer se Živković navodno bojao reakcije Srba. I. Meštrović, n. dj., 217.)

62) Lj. Antić, Svetozar Ritig u bilješkama Ivana Peršića, Vjesnik, Sedam dana, 4. prosinca 1982. god.

63) I. Meštrović, n. dj., 217.

64) S. Pribićević, Diktatura kralja Aleksandra, Zagreb 1990., 102, bilj. 34.

65) Lj. Boban, n. dj., 49.

66) Lj. Antić, n. dj. (Po Meštroviću Ritig je osobno organizirao kraljev i kraljičin dolazak u Zagreb, ali je kralj iz Zagreba otišao nezadovoljan. I. Meštrović, n. dj., 217.)

67) Lj. Boban, n. dj., 51.

68) F. Tuđman, Bespuća povijesne zbiljnosti, Zagreb 1994. god., 615-616.

69) S. Pribićević, n. dj., 51. (usp. Lj. Antić, n. dj.)

hrvatskih intelektualaca i javnih radnika upućen kraljevskom namjesništvu 1935. god., u kojem se protestira protiv politike unitarističkog režima prema Hrvatima, te se iznose pogledi na uzroke političke krize i predlažu mogućnosti njezinog rješavanja.[70] Ritig se u međuvremenu također zalagao za uspostavu konkordata između Svete Stolice i Kraljevine Jugoslavije, što je također izazvalo negodovanje u hrvatskoj javnosti.[71]

DRUGI SVJETSKI RAT I RITIGOV ODLAZAK U PARTIZANE

Početkom rata 1939. godine, Ritig kao župnik župe sv. Marka, zbrinjava prognane Poljake, Čehe i Židove.[72] Uz podršku nadbiskupa Stepinca bio je osnovan i odbor za pomoć izbjeglicama iz ratnih područja, a član tog odbora bio je i mons. Ritig.[73] Nakon dolaska ustaške vlasti 1941. god., Ritig je bio pod stalnim pritiskom vlasti da napusti mjesto župnika župe sv. Marka, jer mu A. Pavelić nije mogao oprostiti poklonstvenu delegaciju kralju Aleksandru koju je Ritig predvodio 1929. godine.[74] Osim toga Ritig je još dok je Pavelić bio u Italiji kritizirao njegovo djelovanje. I Nijemci su odmah nakon ulaska u Zagreb klasificirali Ritiga kao protivnika, te je po pisanju Službe državne sigurnosti nakon rata, nadbiskup Stepinac pod pritiskom ustaša i Nijemaca morao Ritigu dati "odsustvo".[75] O svom odlasku iz Zagreba Ritig je zapisao: "*Koncem lipnja 1941. donesena je bila odluka, da se župnik sv. Marka ima uhapsiti, te je ona bila saopćena Nadbiskupskoj oblasti: 30. lipnja 1941. izgubio sam se iz Zagreba i pošao u Hrvatsko Primorje i sakrio se kod brata sveučilišnoga profesora u Novom, koji je uskoro nakon toga bio i umirovljen. Bila je sva sreća, što je već 3. srpnja talijanska okupaciona vojska preuzela u tom području i građansku policijsku vlast i tako sam ostao izvan dosega ustaškog divljanja*". U nastavku piše da je u kolovozu preselio u Selce, te da je u tom cjelom kraju sreo mnogo pristaša partizanskog pokreta.[76] Ritig se nakon kapitulacije Italije 1943. god. priključio partizanskom pokretu. U svibnju 1944. god. postaje vijećnik ZAVNOH-a, a odmah zatim na III. zasjedanju ZAVNOH-a izabran je u njegovo predsjedništvo.[77]

O tome zašto je Vatikan tolerirao Ritigovo djelovanje u partizanima , SDS u navedenom elaboratu piše: "*Međutim katolička crkva je u vrijeme okupacije imala još jedan adut. Da bi za svaki slučaj imala vezu s partizanima , Vatikan je prećutno odobrio držanje msgr.*

---

70) F. Tuđman, Hrvatska u ..., knj. II, 143. (Među potpisnicima bili su još Alojzije Stepinac, Antun Bauer, Ferdo Šišić, Ivan Meštrović, Pavle Ostović, Đuro Vrančšić, Ivo Politeo i dr.)

71) J. Bratulić, n. dj., 326.

72) J. Bratulić, n. dj., 328.

73) A. Benigar, n. dj., 365.

74) Pavelić je o Ritigu poslije napisao: "Prvim pravim izdajicom pokazao se monsignor Svetozar Rittig. Ovaj svećenik sumnjivog morala, bio je osoba povjerenja zagrebačkog nadbiskupa monsignora Bauera, koji je oduvick bio protivnik hrvatske nacionalne politike". Dalje o Ritigu Pavelić piše: "Ovaj amoralni i častoljubivi čovjek bez savjesti, oponašao je poznatog mecenu i političku ličnost nadbiskupa Djakova (biskupa Đakova op. p.), Strossmayera, pa je i on mislio postati biskupom-mecenom i političkom ličnosti. Da postigne taj cilj smatrao je dopuštenim sva sredstva, pa i oslanjati se na ono, što mu je davalo veće mogućnosti za uspjeh". (A. Pavelić, Doživljaji II, Zagreb 1998. god., 255.), U svezi poklonstvene deputacije Pavelić piše da je za taj čin Ritig dobio od kralja odličje poštom, no Ritig je mislio da je u paketu *pakleni stroj*, te ga je odnio na policiju, pa se za odličje brzo pročulo. (Isto, 257)

75) HDA, SDS Elaborat..., 225.

76) HDA, OF Ritig, KUT. 2, Ritigov autografski zapis o odlasku iz Zagreba 1941. god.

77) ZAVNOH, Zbornik dokumenata, sv. III., Zagreb 1985. god., 594 i 673.

Ritiga, koji je otvoreno stao na stranu Nop-a. Cilj Vatikana je bio da u slučaju da partizani preuzmu vlast, izgrade sebi most za vezu sa budućim režimom i time izbjegne potpuno eliminiranje crkvenog upliva, a da bi u datom trenutku opet povratio izgubljeni teren".[78] Ove prosudbe SDS-a pokazale su se pogrešne, s obzirom da je crkvena hijerarhija nakon rata u pravilu ignorirala Ritiga kao posrednika u crkveno-državnim odnosima. U nastavku elaborata SDS tvrdi da su se obavještajne službe NDH i Nijemaca Ritigom bavile i 1944. god., povodom njegove uskršnje propovjedi na partizanskom teritoriju na kojoj je prisustvovao i R. Churchil, a i zbog njegova članka u Vjesniku u kojem Ritig slavi dolazak Crvene armije na Jugoslavensku granicu. Dalje SDS tvrdi da je Ritig i dalje imao veze s Vatikanom, te tvrdi da kampanju protiv njega u Crkvi u Hrvatskoj treba uzeti s rezervom.[79]

Zbog Ritigovog djelovanja u partizanima ustaška je vlada u više navrata tražila crkvene kazne protiv njega. Međutim nadbiskup Stepinac se odupro tim zahtjevima, tvrdeći da to ne može učiniti bez osobnog saslušanja dr. Ritiga.[80]

Pred kraj rata Ritig je sa teritorija pod partizanskom kontrolom slao poruke prema Zagrebu da vjera nije u opasnosti i da nova vlast neće dirati u prava vlasništva.[81] Izražavao je žaljenje što pri partizanskoj vojsci nema katoličkih dušobrižnika, iako to narod želi, dok se istovremeno pravoslavni svećenici i hodže brinu za svoje vjernike u partizanskim redovima, ističući da su partizanske vlasti to od crkvene hijerarhije tražili.[82] U jesen 1944. god. Ritig zajedno sa skupinom katoličkih i pravoslavnih svećenika pristaša partizanskog pokreta upućuje proglas pod nazivom *"Glas katoličkog i srpskog pravoslavnog svećenstva u Novoj Jugoslaviji"*. U proglasu izražavaju odanost Titu i partizanskom pokretu. Dalje traže da krivci, pa bili oni i svećenici odgovaraju za svoja nedjela, ali traže od onih koji im budu sudili da vode računa i o kanonskom pravu, uz znanje crkvenih vlasti, kako ne bi bilo sumnji da se postupci vode partijskom mržnjom. U nastavku proglasa pozdravljaju ideju o osnivanju Povjerenstava za vjerske poslove pri središnjoj i zemaljskim vlastima. Na kraju uvjeravaju javnost da ne vide u vodstvu partizanskog pokreta namjere da oslabe značaj crkvi, ukinu vjeronauk, crkveni brak i sl., te pozivaju ostalo svećenstvo da se pridruži njihovom činu.[83] Isto tako Ritig krajem 1944. god. upućuje proglas svećenicima u kojem osuđuje one svećenike koji su stali na stranu ustaškog režima i Nijemaca. Dalje slavi partizanski pokret i veliča ulogu Tita u ostvarivanju jugoslavenske ideje. Osuđuje Pavelićev režim i Nijemce, te one svećenike koji su uz njih pristali. U nastavku kritizira hrvatsko i slovensko svećenstvo što ne stane uz NOB, te iznosi biblijska načela po kojem je djelovanje svećenika koji su uz NOB etično i opravdano, te poziva: *"Slovenska i hrvatska braćo, ustanite i pridite na put velikoga narodnog oslobođenja za dobro Crkve, za dobro slovenskoga, hrvatskoga i ostalih jugoslavenskih naroda, za sreću federalnih država Slovenije i Hrvatske u novoj Jugoslaviji! - Kuca posljednji čas!"*.[84] U jednom referatu iz 1945. god. Ritig o svećenicima u

78) HDA, SDS Elaborat..., 225.

79) Isto.

80) M. Štambuk-Škalić, Dokumenti obrane u sudskom procesu protiv nadbiskupa Alojzija Stepinca, Promemorija "Zagrebački nadbiskup i njegov klcr u vrijeme ustaškog režima", Fontes, Izvori za hrvatsku povijest 2, Zagreb 1996. god., 295.

81) A. Benigar, n. dj., 454.

82) S. Ritig, Svećenstvo u narodno-oslobodilačkoj borbi, ZAVNOH 1944., 6.

83) HDA, OF Ritig, KUT. 2, Glas katoličkog i srpskog pravoslavnog svećenstva u Novoj Jugoslaviji, od 30. listopada 1944. god. (Ritig je želio da ovaj proglas bude dostavljen Papi, te ga je poslao hvarskom biskupu Pušiću, molećí ga da ga i on potpiše, te prevede i pošalje u Vatikan. /Nisam uspio doći do podatka da li je biskup Pušić to učinio/. Isto, Pismo Ritiga biskupu Pušiću)

84) Isto, Spis pod naslovom *Proglas svećenicima.*

partizanskom pokretu kaže: "*Mi koji se nalazimo u narodnom oslobodilačkom djelu nismo amo došli iz nekoga zanesenjaštva ili usijanosti, makar to govorili naši protivnici, nego smo dobro razmislili, što činimo. Pristupili smo kao svećenici i ostali smo svećenici...*".[85]

Ritig je uvjeravao svećenstvo i katolički puk , a i osobno je čvrsto vjerovao, da narodno-oslobodilačka borba i Komunistička partija nisu ista stvar.[86]Na tvrdnju krčkog biskupa Josipa Srebrnića u okružnici od 16. listopada 1944. god. da partizani posve zavise od Komunističke partije i služe joj pri izgradnji vlasti na osnovi komunističkog nauka, Ritig vidi protuargumente u Titovoj izjavi u Jajcu 30. studenog 1943. god. da oslobodilački pokret nije ostvarenje komunističkih nego narodnih i političkih ideala jugoslavenskih naroda, a drugi argument vidi u sporazumu Tito-Šubašić ne obazirući se na to kako je do tog sporazuma došlo.[87] Iako se poslije Komunistička partija poistovjetila s NOB-om, to nije promijenilo Ritigova uvjerenja. Ritig je želeći da NOB ne bude samo pod partizanskim pokroviteljstvom, izražavao žaljenje što se NOB-u ne priključe pristaše HSS-a, hrvatske inteligencije i katoličkog svećenstva.[88] U tom smislu je znao naglasiti da ni on sam nije partizan, nego je samo došao pomoći u borbi protiv okupatora.[89]

Uoči ulaska partizana u Zagreb Ritig je poručio nadbiskupu Stepincu da će partizanska komanda doći najprije k njemu, te da se ulazak partizana u Zagreb dočeka zvonjavom crkvenih zvona.[90] No nadbiskup Stepinac nije postupio po tim zahtjevima.

MONS. RITIG KAO MINISTAR U VLADI NRH I PREDSJEDNIK KOMISIJE ZA VJERSKE POSLOVE PRI PREDSJEDNIŠTVU VLADE NRH

Pokušaji posredovanja između katoličke crkve i države

Mons. Ritig je nakon završetka drugog svjetskog rata bio veoma politički angažiran u redovima nove vlasti. Osim što je bio predsjednik Komisije za vjerske poslove[91], postao je 26. veljače 1946. god. i ministar bez lisnice u hrvatskoj vladi,[92] a bio je i poslanik u saveznoj skupštini FNRJ i u Hrvatskom saboru. Odmah nakon dolaska partizana u Zagreb, preuzeo

85) Isto, Radna verzija referata pod naslovom *Hrvatskom svećenstvu mjesto je uz narod i njegovu oslobodilačku borbu.*

86) S. Ritig, n. dj., 10.

87) HDA, OF Ritig, KUT. 1, Ritigov odgovor krčkom biskupu na njegovu osudu oslobodilačkog pokreta, od ožujka 1945. god.

88) S. Ritig, n. dj., str. 11.

89) Isto, Iz uskršnje propovjedi 1944. god., str. 19.

90) A. Benigar, n. dj., str. 457.

91) Komisija za vjerske poslove osnovana je za područje Hrvatske na trećoj sjednici Predsjedništva ZAVNOH-a 25. kolovoza 1944. god., na inicijativu Ritiga koji je postao njen predsjednik. Crkvena hijerarhija u Hrvatskoj nije mnogo držala do rada Komisije, a i u državnim strukturama iz godine u godinu njen utjecaj je slabio. To potvrđuje i sam Ritig u pismu Bakariću u prosincu 1951. god., u kojem se žali na slabljenje rada i utjecaja Komisije. (M. Akmadža, Odnosi državc i Katoličke crkve u Hrvatskoj od 1945. do 1953. god., Magistarski rad, Zagreb 2001., 26-28).

92) Izvješćujući nadbiskupa Stepinca o svom imenovanju ministrom u vladi, Ritig piše: "Uvjeren sam da ovaj moj korak može doprinijeti lakšem odvijanju pregovora, koji teku između Pronuncija Svete Stolice Preuzv. G. Hurley-a i Maršala Josipa Broza-Tita, Predsjednika Vlade FNRJ. On nije u opreci s crkvenim kanonima, a ni dijecezanskim propisima, jer zabrana kleru baviti se političkim poslovima tiče se aktivnih a ne penzioniranih svećenika". (HDA; Komisija..., KUT. 126, dopis od 27. veljače 1946. god.).

je posredničku ulogu između Katoličke crkve i nove vlasti. Kada je nadbiskup Stepinac prvi put uhićen 17. svibnja 1945. god., Ritig ga je posjetio u pritvoru. Tada mu je nadbiskup kazao da ako želi razgovarati o politici, može odmah otići. Na to je Ritig odgovorio da je došao razgovarati kao svećenik, na što mu je nadbiskup kazao da to onda učini na Duhovnom stolu u nadbiskupovoj rezidenciji.[93] Tako je Ritigov pokušaj razgovora s nadbiskupom propao, jer mu je nadbiskup dao do znanja da ga Ritig kao političar ne zanima, a da kao svećenik može doći kod njega tamo gdje to priliči. Nekoliko dana poslije Ritig je kazao tajniku papina izaslanika u Zagrebu Giusepeu Masucciju da se boji za nadbiskupa i želi da on ne prosvjeduje i ne protivi se novoj vladi. Dva dana poslije, tj. 28. svibnja 1945. god. Masucci je protestirao kod Ritiga zbog kampanje na radiju protiv Crkve, na što je Ritig odgovorio da to sve dolazi od neuka naroda, opijena pobjedom, ali da će ti napadaji prestati.[94]

Kada je predsjednik jugoslavenske vlade J. B. Tito došao u Zagreb, Ritig je posredovao u sazivanju sastanka Tita i predstavnika klera. Sastanak je održan 2. lipnja 1945. god., a sastanku je prisustvovao i Ritig. Nakon što su Tito i predstavnici klera predvođeni biskupima dr. Franjom Salis-Seewisom i dr. Josipom Lachom razmijenili gledišta o novonastaloj situaciji, u razgovor se uključio i Ritig komentarom koji će o njemu kod većine svećenstva dodatno stvoriti negativnu sliku. Naime Ritig je u jednom trenutku, nakon pritužbi klera na ponašanje nove vlasti, kazao: "*Znaš, druže Tito, svećenstvo je krivo, ono mora činiti pokoru.*" Predstavnici klera oštro su protestirali, upozoravajući Ritiga da ne može okrivljavati svo svećenstvo zbog pojedinaca, s čime se i Tito složio.[95]

Ritig je bio izrazito aktivan u pokušaju sređivanja odnosa između Katoličke crkve i nove vlasti, u skladu sa svojim viđenjem problema. Za razliku od partijskih ministara on je opravdano bio uvjeren da mira i međunacionalnog jedinstva u državi neće biti dok se ne riješe crkveno-državni odnosi. Tako mons. Ritig u svom pismu Predsjedništvu savezne vlade DF Jugoslavije između ostalog piše: "*Vjerski mir je prvi uvjet općeg smirenja u svakoj zemlji i svakom narodu... Vjerska sloboda, gradjanska trpeljivostje bitni elemenat našeg zajedničkog državnog života...*", te se u nastavku pisma zalaže za što veću amnestiju zatočenih po logorima. Osvrćući se na sve gore odnose između Katoličke crkve i države konstatira: "*Nažalost ostalo je na jednoj i na drugoj strani tjesnogrudih elemenata, koji nisu razumijevali veličinu vremena, što ga živimo, a bilo je, ima još i danas takovih, koji i u najpresudnijoj narodnoj katastrofi nisu preboljeli svojih strasti i nisu ozdravili od fanatizma, a da bi bili sposobni povesti narod na novi svjetliji život*". U nastavku predlaže da u cilju poboljšanja crkveno-državnih odnosa, državna i crkvena vlast delegiraju svoje predstavnike koji bi raspravili postojeće nesuglasice. Također traži da među crkvenim predstavnicima budu oni članovi koji nisu bili protivnici NOP-a. Tražeći hitnost provedbe ovih ideja upozorava da je skeptičan u uspjeh Biskupske konferencije koja se ima održati u rujnu 1945. godine, ako se navedena problematika prije ne riješi. Ističe također da velika većina biskupa s kojima je razgovarao prihvaća novu vlast, ali su zbunjeni i nepovjerljivi jer vlasti nasuprot jasnim zakonima svojim postupcima ometaju vjerske slobode.[96]

93) A. Benigar, n. dj. , 460.

94) G. Masucci, Misija u Hrvatskoj, Valencia 1967., 202.

95) A. Benigar, n. dj., 465-466.

96) HDA, Fond Komisije za vjerske poslove (dalje Komisija...), KUT. 326, Pismo S. Ritiga Predsjedništvu savezne vlade DFJ, od 25. kolovoza 1945. god.

S obzirom da do početka Biskupske konferencije nije realizirano ništa od Ritigovih prijedloga, Ritig se u vrijeme održavanja Konferencije sastao sa Masuccijem izražavajući bojazan da bi čvrsto stajalište biskupa prema vlasti loše djelovalo na odnose Katoličke crkve i države, te je predložio:

-da Biskupska konferencija treba objaviti izjavu povodom okružnice od 24. ožujka 1945. god., da se vidi da svećenstvo nije protiv NOP-a,

-da biskupi izraze želju za sporazumom crkve i države,

-da biskupi priznaju da je bilo svećenika koji su pomagali ustaški pokret,

-da izvješće s konferencije treba prije objave podnijeti Svetoj Stolici, te upozorava da od konferencije zavisi položaj Katoličke crkve u Jugoslaviji.[97]

O navedenim prijedlozima Masucci je izvijestio nadbiskupa Stepinca, no s obzirom da nitko iz redova vlasti nije odgovorio na pismo upućeno Titu od strane biskupa na početku konferencije, biskupi su na kraju konferencije uputili katoličkoj javnosti *pastirsko pismo* u kojem vrlo oštro kritiziraju novu vlast. To pismo će izazvati žestoke reakcije vlasti, te će se odnosi Katoličke crkve i države dodatno zaoštriti. S obzirom da je državni tisak u svezi *pastirskog pisma* krenuo u opću hajku protiv Katoličke crkve, nadbiskup Stepinac poslao je prosvjed Ritigu s molbom da ga dostavi maršalu Titu. Međutim Ritig moli nadbiskupa da ga riješi te obveze, jer bi to bilo protivno njegovoj zadaći normaliziranja vjerskih prilika u Jugoslaviji, smatrajući da polemika neće pomoći tom cilju.[98]

Medijska hajka je nastavljena, a sve lošiji odnosi Katoličke crkve i države dosegli su svoj vrhunac suđenjem i presudom nadbiskupu Stepincu u rujnu i listopadu 1946. god.

U vrijeme suđenja nadbiskupu Stepincu, Ritig se nalazio na Mirovnoj konferenciji u Parizu. Iako je mogao biti pouzdan svjedok, nije bio uključen u sudski proces ni na strani obrane, ni na strani optužbe. Jedino je obrana prigodom suđenja, priložila Ritigovo pismo nadbiskupu Stepincu od 19. prosinca 1942. god., u kojem priznaje nadbiskupu teški i mučenički rad, žrtvu cijelom narodu i kleru, karitativnu pomoć poljskim bjeguncima i gladnoj siročadi pasivnih krajeva.[99]

Iako nije javno komentirao suđenje nadbiskupu Stepincu, u jednom pismu koje je napisao najvjerojatnije dr. Šameku potpredsjedniku čehoslovačke vlade, kao odgovor na njegov upit u svezi slučaja Stepinac, Ritig između ostalog piše: "*Nadbiskupa Stepinca ništa ne označava krivcem grozomornih nedjela, što su se zbila prošlih godina u hrvatskim krajevima, dapače on im je pokušao odoljevati, ali u tjeskobnim i životnim dilemama strašna lavina događaja povukla je sobom čovjeka i on je svojim hijerarhijskim položajem predvodnik pao žrtvom velike pomutnje duhova*". U nastavku pisma izbjegava se dalje osvrtati na suđenje Stepincu, nego i dalje uporno opravdava komunističku vlast i njen odnos prema Katoličkoj crkvi, tvrdeći da se radi o hajci Zapada protiv nove narodne vlasti. Ipak na kraju pisma priznaje da "*Zaista hrvatsko* svećenstvo *prolazi najteže časove u svom životu i povijesti svoje Crkve*".[100] Iz ovog pisma vidljiva je unutarnja borba Ritiga svećenika i Ritiga političara. U toj borbi vidljivo je da je Ritig svjestan pogrešaka komunističke vlasti u odnosu prema Katoličkoj crkvi, ali mu njegov krajni cilj jugoslavensko i sveslavensko jedinstvo, priječi da se žešće kritički usprotivi toj vlasti kojoj i sam pripada, te bi se dalo

97) G. Masucci, n. dj., 223-224.

98) HDA, Komisija..., KUT. 125, Pismo mons. Ritiga nadbiskupu Stepincu od 26. studenog 1945. god.

99) M. Štambuk-Škalić, n. dj., 129.

100) HDA, OF Ritig, KUT. 12, Pismo Ritiga visokom dužnosniku čehoslovačke vlade, najvjerojatnije podpredsjedniku dr. Šameku, od 24. veljače 1947. god.

zaključiti da je za ostvarenje njegovih ideoloških ciljeva spreman zanemariti i neprihvatljiva sredstva i metode koja se koriste za ostvarenje tih ciljeva. Iako je bilo dosta razloga da oštrije protestira ili pak podnese ostavku na svoje funkcije, zbog odnosa državnih vlasti prema Katoličkoj crkvi, na takav radikalan potez nije se odlučio, već se nastavio ponašati oportunistički. U skladu s takvim razmišljanjima u crkvenim krugovima, uoči svog odlaska iz Hrvatske G. Masucci je susrevši se s Ritigom 7. ožujka 1946. god. rekao: "*Ako ne postignete kod vlade, što traži Vatikan morate odmah odstupiti*".[101] No iako nije imao uspjeha u svojoj misiji rješavanja crkveno-državnih sporova Ritig nije samovoljno odstupio. Naprotiv u jednom pismu[102] tvrdi: "*Narodna vlast nove Jugoslavije prikazana je u svijetu da progoni Crkvu i da teži uništiti svaku vjeru u našoj zemlji. Već moj položaj u vladi Narodne Republike hrvatske je argumenat, da je to zlonamjerna propaganda i da ja ne bih ni časa mogao ostati na svom mjestu, kada bi to bila istina.*" No već u nastavku sebe demantira, tvrdeći da je pored krivih od strane nove vlasti stradalo mnogo nevinih svećenika. Također u svoje argumente o dobrom odnosu države prema Crkvi navodi primjere slobode vjerskog poučavanja u školama, prava javnosti vjerskih škola, članstvo Bogoslovnog fakulteta u sveučilištu i sl. No iako su sva ova prava poslije ukinuta, Ritig je ostao u vladi bez obzira na spomenutu izjavu da u vladi ne bi bio kada bi vjerske slobode bile ugrožene. Međutim ne treba zanemariti činjenicu da se Ritig pokušavao boriti za vjerske slobode raznim pisanim i usmenim protestima kod visokih državnih dužnosnika. No na te njegove proteste u pravilu nije bilo nikakvog odgovora, ili je odgovor bio negativan. Među rijetkim uspjesima bila je intervencija Ritiga kod Bakarića u lipnju 1947. god., kada su prosvjetne vlasti u Beogradu predložio zatvaranje zagrebačke nadbiskupske gimnazije, što je tom intervencijom spriječeno.[103] No samo godinu dana kasnije Ritig nije uspio spriječiti ukidanje javne gimnazije koja je bila priklopljena nadbiskupskom sjemeništu na Šalati u Zagrebu.[104] U neuspješnost svojih pokušaja u sprečavanju ukidanja vjerskih sloboda Ritig se , čini se uvjerio tek nakon izbacivanja vjeronauka iz državnih škola i Bogoslovnog fakulteta sa Zagrebačkog sveučilišta. U svezi s tim odlukama vlasti Ritig u pismu Bakariću među inim piše: "*Ne mogu pregorjeti svoju pečal, što su donijete oštre mjere o bogoslovskim fakultetima i vjerskoj obuci, a da nije o tim pitanjima raspravljalo naše Predsjedništvo Vlade N.R.H. za vjerska pitanja. Čini mi se da je posljednjim rješenjima pogoršana crkveno-politička situacija, a dosadašnjim našim radom iako nismo imali rezultata, s kojima smo bili zadovoljni, ipak smo među našim hrvatskim biskupima i svećenicima, pa i redovnicima pribrali velik broj naših prijatelja, koji će se s posljednjim događajima osjećati teško pogođenima i naša će Komisija ostati poražena od one nekolicine nepomirljivih elemenata*".[105] Nekoliko dana poslije Ritig je o istom pitanju pisao i Titu, kojeg podsjeća na njegovo obećanje da se crkvena pitanja neće rješavati dekretom, te u svezi s tim piše: "*Današnje ukidanje zagrebačkoga Bogoslovskoga fakulteta i fakultativne vjerske obuke u nižim državnim školama je očita protivština Vašem političkom stilu, ono ne vodi normalizaciji naših unutrašnjih prilika, ne može doprinjeti ničem pozitivnom. Dekret je ozgora, a ne traženje sporazuma. Ja sam uvjeren, poštovani druže Maršale, da će Vaš pravorijek biti*

101) G. Masucci, n. dj., 258.
102) HDA, OF Ritig, KUT. 2, Pismo Ritiga umjetniku Zlaku Balokoviću u USA, krajem 1947. god.
103) M. Akmadža, n. dj., 112.
104) Isto,
105) HDA, OF Ritig, KUT: 4, Pismo mons. Ritiga dr. Bakariću, od 31. siječnja 1952. god.

pozitivan".[106] Međutim ni ova njegova pisma nisu imala nikakvog uspjeha, naročito zato što su ona bila upućena onima koji su i stajali iza navedenih odluka. No sve to nije promijenilo način Ritigova djelovanja, niti njegovu spremnost da i dalje javno brani državnu politiku prema Katoličkoj crkvi.

Po tvrdnjama SDS-a ni imenovanje Ritiga kao člana Jugoslavenske delegacije na mirovnoj konferenciji nije primljeno pozitivno, jer su se klerikalni krugovi bojali da će on sakriti stvarno stanje Crkve u Jugoslaviji.[107]

Kada se Ritig požalio predsjedniku hrvatske vlade dr. Vladimiru Bakariću, na kritike iz crkvenih krugova na njegovo sudjelovanje u vladi, Bakarić mu je odgovorio:

"*Mislim da ti Tvoji kaptolski ljudi nemaju pravo kad tvrde da smo pooštrili kurs prema njima nakon Tvog ulaska u vladu...Mislim, dragi Monsignore, da bi Ti uopće trebao Tvojim prijateljima tamo kazati, da bi se oni trebali u prvom redu pobrinuti, da se stvari urede na onoj strani, a ne kod nas. Tvoj prijem u vladu te stvari ne može urediti, jer ne smrdi kod nas, nego kod njih. Nema nikakvog razloga, da Te oni zovu sebi u pomoć, jer Ti konačno nisi zaslužio, da te ubrajaju na onu stranu".*[108]

U vrijeme sve većeg zaoštravanja Zapada i socijalističkih zemalja pod sovjetskim utjecajem, Ritiga su jako smetale kritike kapitalističkog svijeta na račun socijalističkog uređenja u Jugoslaviji. Tako Ritig krajem 1947. god. u pismu umjetniku Zlatku Balokoviću koji je živio u SAD-u, između ostalog piše: "*Samo zaslijepljeni ljudi u Americi ne vide da se borba za novi ekonomski socijalistički poredak spontano i prirodno razvija u svijetu iz osvešćenja naroda, koji neće da i dalje bude objekt eksploatacije političkog sistema...Privredni napredak nikada nije djelo pojedinog čovjeka nego je rezultanta rada društvene cjeline i bez te opće suradnje svi bi bankari i tvorničari ovoga svijeta bili kruha gladni, a kamoli da bi svoja bogatstva gomilali. Stoga je potpuno opravdano, kada vrhovna državna vlast ograničuje nezasluženе prekomjerne zarade, a njihove viškove upotrebljuje za opće dobro, viškovima obezbjeđuje život svih građana bez razlike, osigurava im zaposlenje, kruh i pristojan ljudski bitak, namiruje opće potrebe, stvara fondove za obnovu zemlje i namirenje svih troškova. Za moje gledanje Slavenska demokracija nije revolucija, nego evolucija prema elementarnom pojmu ljudske pravde.*" Te zaključuje: "*Nova Jugoslavija ima protiv ove zapadnjačke propagande najjači argumenat u svojem sjajnom ekonomskom i političkom usponu prošlih triju godina".*[109] Iz navedenog teksta je vidljivo da Ritig nije uz komunističku vlast, kako je tvrdio samo zbog borbe protiv okupatora i ostvarenja jugoslavenske ideje, nego joj sve više i ideološki pripada.

Za razliku od njegova političkog djelovanja, Ritigovo humanitarno djelovanje nitko nije osporavao. Tako je na osnovu niza dokumenata i svjedočanstava uočljivo da se Ritig naročito angažirao da svojim autoritetom izbavi što više svećenika, a i drugih zatočenika iz partizanskih logora.[110]

U crkvenim krugovima bilo je sve manje onih koji su bili spremni na suradnju sa mons. Ritigom. Osim s biskupom Akšamovićem,[111] među svećenicima koji su blisko surađivali s

106) Isto, Pismo mons. Ritiga maršalu titu, od 7. veljače 1952. god.

107) HDA, SDS, Elaborat..., 243.

108) HDA, Komisija..., KUT: 326, Pismo dr. Vladimira Bakarića mons. S. Ritigu od 14. ožujka 1946. god.

109) HDA, OF Ritig, KUT. 2, Pismo Ritiga umjetniku Zlatku Balokoviću u USA, krajem 1947. god.

110) M. Akmadža, n. dj., str. 30

Ritigom ili su bili sličnih svjetonazora, posebno se isticao istarski svećenik Božo Milanović koji je imao veoma važnu ulogu u crkveno-političkom životu Istre. Ritig se naročito zalagao da nakon odlaska talijanskih biskupa iz Rijeke i Poreča u Italiju, Milanović postane Apostolski administrator za Istru. Tako je tražio od svećenika konventualaca iz Istre kojima je pomogao 1918. god. kada su protjerani iz svojih samostana u Istri, primivši ih u crkvu sv. Marka u Zagrebu, da se založe kod svog subrata šibenskog biskupa Milete da poradi za Milanovićevo imenovanje. Isto tako mons. Ritig u jednoj Promemoriji (vjerovatno vladi NR Hrvatske) izvješćuje da su se sastali on i B. Milanović sa ministrom unutrašnjih poslova Ivanom Krajačićem, te predlažu da se ustanovi jedna apostolska administratura, koja bi obuhvaćala područje koje je do tada bilo u granicama tršćansko-koparske i porečko-pulske biskupije, te da bi trebalo poraditi da administrator novog istarskog područja bude Božo Milanović. No s obzirom da takvo razmišljanje nije postojalo unutar crkvene hijerarhije, te Ritigove želje nisu ostvarene.[112]

Posebno važnu ulogu Ritig je imao kod osnivanja Staleških udruženja katoličkih svećenika, kojima se crkvena vlast oštro protivila smatrajući da iza osnivanja tih udruženja stoji državna vlast, s ciljem narušavanja jedinstva u redovima Katoličke crkve i rušenja autoriteta crkvene hijerarhije, s krajnim rezultatom odvajanja Katoličke crkve u Jugoslaviji od Svete Stolice. O tome SDS u navedenom elaboratu piše: " *Ritig i drugi napredni sveštenici su se trudili da sprovedu širenje ovog udruženja, osnovanog od vlade radi koncentriranja lojalnog svećenstva i na Hrvatsku*".[113] Ritig je prisustvovao na gotovo svim osnivačkim skupštinama navedenih udruženja i na njima aktivno sudjelovao, a bio je i počasni predsjednik Udruženja katoličkih svećenika Hrvatske. Na osnivačkoj skupštini Udruženja svećenika u Bosni i Hercegovini *Dobri pastir* u svom govoru Ritig je među inim kazao: "*Mi Hrvati i Srbi, pravoslavni i katolici, rođena smo braća po krvi i jeziku, ali i po vjeri u Gospodina. Jedna smo rodbina i svojta. Isti smo narod i dva imena. Ista smo kršćanska vjera u dvije crkve*".[114] Iako je Ritig nastojao rad udruženja prikazati uspješnim, ona nisu postigla svoj cilj, prvenstveno zbog otpora crkvene hijerarhije kako u Hrvatskoj tako i u Vatikanu, već su se poslije pretvorila u organizaciju sindikalnog karaktera.

Ritig je pokušavao preko svojih veza utjecati na Vatikan da poboljša odnose s jugoslavenskom vlašću, tj. da se uspostavi *modus vivendi* između Vatikana i Jugoslavije. Tako je preko zagrebačkog kanonika dr. Josipa Marića poslao Vatikanu svoje prijedloge za postizanje *modus vivendija.* Međutim ti pokušaji nisu uspjeli prvenstveno zbog neriješenog pitanja svećeničkih udruženja. No kako su se odnosi Vatikana i Jugoslavije sve više zaoštravali, tako je u državnim medijima jačala kampanja protiv Vatikana, od strane novinara i političara. Na to se Ritig požalio Titu u pismu od 27. ožujka 1952. god., u kojem među inim piše: "*Nepravedna je omraza govoriti, kako je Rimska Crkva dušmanski raspoložena prema Slavenstvu. U sadašnjem času stojimo u nevoljkim odnosima s italijanskim narodom. Taj nam je spor obadvjema mučan. On baca teške sjene i oblake i na naše odnose sa Svetom Stolicom, koja je vrhovna i najjača vjerska oblast u svijetu. Naša hrvatska crkvena organizacija stoji s Rimskom Crkvom više nego tisuću godina u hijerarhijskoj jedinstvenoj*

111) Biskup Akšamović je često korespondirao s Ritigom, a SDS tvrdi da je Akšamović baš o svemu , u detalje obavještavao Ritiga (SDS Elaborat..., 279).

112) M. Akmadža, n. dj., 31.

113) SDS Elaborat..., 286.

114) Dobri pastir, Sarajevo 1950. god., br. 1-2, 22.

organizaciju. U toj svezi imao je naš katolički narod najveću pomoć i snagu u svom razviću... No nikako nije opravdano poistovjećivati Vatikan s Venecijom i fašističkom Italijom... Poštovani druže Maršale, žarka mi je molba da bi se spriječilo ono žučljivo pisanje u našem novinstvu protiv Rima, koje nikojem dobru ne vodi, i mnogo otešćava usklađenje boljih odnosa baš na najdelikatnijem, ali vrlo važnom terenu".[115] Međutim kako se situacija oko pitanja Trsta sve više zaoštravala, tako su napadi na Vatikan bili sve žešći, predvođeni samim Titom, tako je i ovo Ritigovo pismo ostalo kao još jedan neuspješan Ritigov pokušaj da utječe na crkveno-državne odnose.

Rad u predstavničkim tijelima

Zapažena je bila i aktivnost Ritiga u Ustavotvornoj skupštini i Hrvatskom saboru, prigodom rasprava o zakonima koji su se ticali položaja vjerskih zajednica i njihovih prava. Tako se Ritig zalagao ali neuspješno, za veća prava Katoličke crkve prigodom donošenja Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji 1945. god. Prigodom rasprave o nacrtu Zakona o braku u skupštini FNRJ, Ritig je upozoravao vlast na oprez, kako ne bi povrijedili vjerske osjećaje naroda. On je predlagao da se da puna mogućnost i sloboda sklapati brak svakome prema njegovu osjećaju bilo po formi civilnog, bilo po formi vjerskog braka. Isticao je da se na taj način radi u mnogim zemljama gdje je odvojena Crkva od države, pa tako i u SAD-u. U svezi s tim je predložio da zastupnici odu u svoje izborne jedinice da čuju mišljenje naroda. Ovi Ritigovi prijedlozi kao i obično nisu prihvaćeni.[116] No u pitanju ustavne odredbe o odvajanju Crkve od države, Ritig nije dijelio mišljenje crkvene hijerarhije. U svom govoru o nacrtu ustava u Ustavotvornoj skupštini 24. siječnja 1946. god., Ritig je među inim kazao: "*Tko pozna točno prilike u današnjim modernim državama dobro zna, da gotovo i nema država, pa ni s jednoličkim katoličkim življem, a da ne bi Crkva bila odvojena od države. Faktično ima zemalja, koje su sklopile sporazume i konkordate sa Rimskom Stolicom, a u njima postoji rastava Crkve i države*". U nastavku ističe da je važnije kakvi će biti odnosi između Crkve i države, nego da li će one biti zakonski odvojene. Također u istom govoru niječući da nema vjerskih sloboda kaže: "*Prolazim svim našim krajevima, vidim, da su sve crkve otvorene, u svima se vrši bogoslužje, uči Božja riječ, u školama je vjerska nastava za djecu, koja za njom čeznu. Ni u ovom visokom domu nisam nikad zapazio neki načelni neprijateljski stav protiv kršćanstva i naših nacionalnih Crkava. Ja ne mogu poistovjećivati progon nekih politički obnevidjelih svećenika s progonom crkve. Svaka državna vlast ima pravo da se brani*".[117] I ova Ritigova izjava pokazuje koliko se on poistovjetio sa vlašću, jer se ovaj njegov površni pogled na problem vjerskih sloboda u socijalističkoj Jugoslaviji nimalo ne razlikuje od pogleda njegovih kolega u vlasti koji su bili partijski profilirani. Ritig je na nacrt Ustava predložio i neke amandmane poput priznavanja crkvenog braka i prijedloga da u Ustavu treba stajati da je Crkva formalno odvojena od države, te da se briše formulacija da je škola odvojena od Crkve. U svezi vjeronauka predložio je da se unese u Ustav sljedeća stavka: "*Vjerska nastava je u školama i drugim uzgojnim*

115) HDA, Komisija..., KUT. 326, Pismo mons. Ritiga maršalu Titu, od 27. ožujka 1952. god.

116) M. Akmadža, n. dj., 51.

117) HDA, OF Ritig, KUT. 9, Tekst govora mons. Ritiga u Ustavotvornoj skupštini 24. sijčnja 1946. god.

zavodima fakultativna prema vjeroispovjesti odnosnoga učenika i želji njegovih roditelja, a poslije navršene četrnaeste godine prema njegovom vlastitom opredjeljenju" i "Vjeronaučne knjige štampaju se u sporazumu crkvenih i državnih vlasti. Vjeroučitelji primaju plaću od države". Međutim njegovi amandmani su odbijeni s obrazloženjem da nisu podneseni na vrijeme, te se Ritig suzdržao od glasovanja.[118]

Odnos prema crkvenoj hijerarhiji

Zbog svog političkog djelovanja na strani komunističkih vlasti, Ritig nije bio omiljen kod većine katoličkih biskupa i svećenika. O tome je G. Masucci zapisao u svom dnevniku: "*Njega ne prima ni jedan viši crkveni dostojanstvenik i nije dobro gledan niti kod svećenika niti kod vjernika*".[119]A sam nadbiskup Stepinac u izjavi američkom novinaru Traudl Lessingu u travnju 1953. god govoreći o autonomnosti biskupa u odnosu na Komisiju za vjerske poslove (nadbiskup je naziva Odbor) kaže: "*Ne znam nikoga od katoličke hijerarhije, osim t. zv. predsjednika Odbora, Msgra Ritiga, koji bi bio raspoložen da pravi kompromise u sadašnjim okolnostima*".[120] Iz ove izjave uočljivo je kakvo mišljenje ima nadbiskup Stepinac o Ritigu. Iako S. Alexander tvrdi[121] da se Ritig dobro slagao s nadbiskupom Stepincem, oslanjajući se na neke izvore bliske nadbiskupu, s tom se tvrdnjom teško složiti, prije bi se moglo zaključiti da je nadbiskup tolerirao njegov angažman u vladi, ali mu nije pridavao veći značaj. No i sam je Ritig izjavom u Ustavotvornoj skupštini u siječnju 1946. god., "*Nije Crkva kriva, što su se baš u najpresudnija vremena našli slabi ljudi na njezinim vrhovima*",[122] apostrofirao nadbiskupa Stepinca kao jednog od glavnih krivaca za sve eventualne negativnosti počinjene od strane crkvenih ljudi za vrijeme rata i neposredno nakon rata.

Nakon što je vlada FNRJ prekinula diplomatske odnose s Vatikanom krajem 1952. god., u daljnjim pregovorima s Katoličkom crkvom sve je manje koristila Ritigove usluge, te se Ritig 1954. god. povukao u mirovinu. O tom pitanju SDS u zaključcima navedenog elaborata ističe da je jedan od ključnih problema u rješavanju odnosa vlasti i Katoličke crkve taj, da Ritig ne može biti dobar pregovarač, jer u vodećim krugovima Katoličke crkve, on važi kao otpadnik i karijerist. Smatra se da on zastupa osobne ciljeve i da stremi ka vodstvu neke vrste katoličke nacionalne crkve koja bi sa Rimom bila samo u labavom kontaktu. SDS dalje predlaže da se osnuje nova garnitura za pregovore ako se želi ići metodom pregovaranja.[123]

S obzirom da je slijed događaja doveo do sve slabije uloge Ritiga u crkveno-državnim kontaktima, pa i do njegova skorog odlaska u mirovinu, očito je da je na to utjecaja imao i navedeni zaključak SDS-a, koji je inače u to vrijeme imao veliku ulogu pri donošenju političkih odluka.

---

118) HDA, OF Ritig, KUT. 9, Izvadak iz stenograma rasprave mons. Ritiga u saveznoj skupštini 28. siječnja 1946. god.

119) G. Masucci, n. dj., 223.

120) V. Nikolić, Stepinac mu je ime, Zbornik uspomena, svjedočanstava i dokumenata, Knjiga prva, Munchen-Barcelona 1978. god., 413.

121) S. Alexander, Trostruki mit, Život zagrebačkog nadbiskupa Alojzija Stepinca, Zagreb 1990. god., 87.

122) HDA, OF Ritig, KUT. 9, Govor mons. Ritiga u Ustavotvornoj skupštini 24. siječnja 1946. god.

123) HDA, SDS Elaborat..., 383.

Bez obzira što zapise SDS-a treba uvijek uzimati s rezervom, očito je da Ritig nakon smrti nadbiskupa Bauera postupno gubi podršku crkvene hijerarhije u Hrvatskoj, naročito nakon njegova aktivnog uključivanja u redove komunističke vlasti. Iako se ocjene o njegovom karijerizmu mogu smatrati subjektivnima, uočljivo je da je bio spreman prihvatiti svaku dužnost koja bi mu mogla biti od koristi za ostvarenje svojih političkih i crkvenih ciljeva. No mora se priznati da je Ritig bio dosljedan u borbi za ostvarenje svojih političkih ciljeva, te je bio spreman ući u savez i s onima s kojima se nije ideološki slagao (kralj, komunisti i sl.) ako je smatrao da bi to pomoglo ostvarenju njegovih političkih ideala. U svakom slučaju može se reći da je Ritig zbog svog političkog djelovanja postao jedna od najkontradiktornijih crkvenih osoba dvadesetog stoljeća u Hrvatskoj.

Zaključak

Monsinjor Svetozar Ritig kao svećenik, a napose kao političar imao je aktivnu ulogu u političkom životu Hrvatske u prvoj polovici dvadesetog stoljeća. Njegovo političko djelovanje bilo je prožeto jugoslavenskom idejom J.J.Strossmayera, kojeg je Ritig posebno cijenio.

Jugoslavenstvo, pa i sveslavenstvo, bilo je ideja vodilja Ritigovog političkog djelovanja. Iako se često u svom djelovanju postavljao oportunistički, što je naizgled bilo kontradiktorno njegovim političkim načelima, on je bio dosljedan u borbi za ostvarenje svoga glavnoga cilja, jedinstva južnih pa ako je moguće i ostalih Slavena.

Djelujući u "Milinovcima", aktivno se uključio u političku aktivnost rušenja Austro-Ugarske monarhije i stvaranja Države SHS i Kraljevine SHS. U razdoblju između dva svjetska rata kroz rad u zastupstvu zagrebačke skupštine bori se za poboljšanje socijalnih uvjeta zagrebačkog puka. No težak pečat na njegovo političko djelovanje ostavlja organizacija odlaska poklonstvene deputacije kralju Aleksandru u vrijeme diktature. Taj njegov potez naišao je na široku osudu tadašnje hrvatske političke javnosti, što će ga pratiti u negativnom političkom kontekstu do kraja života.

Bez obzira na političku aktivnost nisu slabile ni njegove ambicije u crkvenom životu. Kao blizak suradnik nadbiskupa Bauera, očekivao je da će postati njegov nasljednik. S obzirom da u toj namjeri nije uspio, jer je ta dužnost pripala mladom Alojziju Stepincu, vjerojatno je to utjecalo na njegovo kasnije političko djelovanje i odnos prema nadbiskupu Stepincu.

Ni njegov odlazak u partizane, te uključivanje u redove komunističke vlasti nije blagonaklono prihvaćeno u crkvenoj hijerarhiji. Bio je uvjeren da će komunistička vlast biti tolerantna prema katoličkoj crkvi, te se i sam trudio da odnosi između vlasti i Crkve budu što korektniji. No iako u tom svom nastojanju nije imao većeg uspjeha, iako je uočavao da se komunistička vlast ne odnosi prema Katoličkoj crkvi kako priliči, nije se bio spreman odlučnije usprotiviti takvoj državnoj politici. Svoje djelovanje sveo je na pisanje uzaludnih pisama prema visokim državnim dužnosnicima, a i sam se sve više stapao s vlašću, braneći njeno djelovanje i socijalističku ideologiju.

U svakom slučaju iz Ritigova političkog pa i crkvenog djelovanja, moglo bi se zaključiti, da je on u svojoj težnji za ostvarenjem svojih političkih ideja, bio sklon oportunizmu, tj. zanemariti i ono s čim se nije osobno slagao, vjerujući da je konačni cilj važniji od usputnih poteškoća i nepravdi koje će se na putu do tog cilja dogoditi.

Iako sam se u ovom radu maksimalno koristi dostupnom izvornom građom, vjerujem da postoji još nedostupnih izvora o Ritigovu političkom i crkvenom djelovanju koji bi mogli pridonijeti još cjelovitijoj slici o Ritigu političaru.

Summary

Some contributions to the study of political activities of Monsignor Svetozar Ritig

Miroslav Akmadža

Svetozar Ritig was a priest, historian and politician. However, he will be remembered in Croatian history primarily for his political activities. They are based on political beliefs of J.J. Strossmayer, i.e. the idea of Yugoslav and Panslavic unity.

He started his political career in 1908 when he was elected to the Croatian Parliament as a representative by becoming a member of Starčević's Party of Rights. His closeness to Archbishop Ante Bauer brought him to the position of the parish priest of the parish St. Marko in Zagreb which enabled him to become a member of the Zagreb City Council.

As a fighter for a Yugoslav unification he was actively involved in the political fight for the creation of the State of Slovenians, Croats and Serbs and its unity with Serbia and Montenegro. He was also a member of the Croatian National Council.

While working for the Zagreb City Council, he was a member of the Croatian Union and after that Croatian Federal Peasant Party. He has left a special trace in the Croatian history by organising a deputation to King Alexander in 1929 during his dictatorship which caused disapproval in the Croatian political circles.

Since he was a close associate of Archbishop Bauer, he wanted to become his successor. However, this position was given to young Alojzije Stepinac and this influenced Riter's relationship with Archbishop Stepinac.

After the Independent State of Croatia was formed in 1941, Ritig left Zagreb under the pressure of Ustasha regime. He joined the partisan movement in 1943 since he believed it would help him to achieve his ideals of the Yugoslav State. After a communist government was established in 1945, Ritig became the president of the Commision for religious matters within the Presidency of Croatian government and the minister without portfolio in the Croatian government.

In accordance with his position in the government, he tried to improve the relationship between the church and the state. It was without success because he had no support from the church hierarchy and he started to lose influence in the Communist government.

After the Communist government concluded that Ritig was unsuccessful in improving the relationship between the state and the church, he was forced to retire.

Since Ritig's political ideas were not accepted by the Church, Ritig is considered to be one of the most contradictory figures in the Croatian politics of the 20th century.

HISTORIJSKI ZBORNIK

GODINA LIV
ZAGREB 2001.

UDK 93/99
ISSN 0351-2193
Historijski zbornik, god. LIV, str.1-250, Zagreb 2001.

Izdavač
Društvo za hrvatsku povjesnicu

Redakcijski odbor
Slaven Bertoša
Mirjana Gross
Ivan Kampuš
Franko Mirošević
Ivica Prlender
Tomislav Raukar
Petar Strčić
Josip Vrandečić

Glavni i odgovorni urednik
Ivica Prlender

Članci i rasprave iz časopisa Historijski zbornik su referirani u publikacijama:
ABC Clio
Historical Abstracts
America: History and Life

Adresa uredništva
Društvo za hrvatsku povjesnicu, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, I. Lučića 3, Hrvatska

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti Republike Hrvatske

Tisak:
Horetzky